بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فریدونشهر

سید ابراهیم سجادی[الف]، مهدی بخشیانی[الف]،مسعود نکوخو[ب]،بهزاد ذوالفقاری[الف*]

[الف] گروه فارماکوگنوزی، دانشکده داروسازی و مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

[ب] گروه زیست شناسی دانشگاه پیام نور واحد فریدونشهر

چکیده

سابقه و هدف: استفاده از گیاهان دارویی روش اصلی حفظ بهداشت و درمان در تمدن های باستانی بوده است. با تغییر شرایط اقتصادی و اجتماعی مصرف و بکارگیری این گیاهان رو به ضعف و فراموشی گذاشته است، لذا به منظورحفظ این دانش ضرورت دارد که فرهنگ شفاهی اتنوبوتانی گیاهان و وضعیت آن در مناطق مختلف بررسی شود؛ بنابراین تحقیق حاضر انجام گرفت.

مواد و روش‌ها: تحقیق به روش توصیفی انجام گرفته از شهرستان فریدونشهر در طی سالهای ۱۳۹۳-۹٤ گیاهان داروئی شناخته شده جمع آوری وبه روش علمی شناسایی و نامگذاری گردید. با مراجعه به تعداد ۱۵ نفر که به عنوان طبیب محلی معروف بودند، اسامی محلی و کاربرد درمانی آنها در منطقه بررسی و ثبت گردید.

یافته‌ها: تعداد ۱۲۷ گیاه در منطقه فریدونشهر شناسایی و خصوصیات و بیشترین مصارف داروئی- درمانی آنها ثبت گردید و در مورد شانزده گیاه مطالعه تطبیقی انجام شد و کاربرد آنها در طب سنتی و محلی مقایسه گردید.

نتیجه گیری: بنظر می رسد که مطالعات اتنوبوتانی گیاهان برای دستیابی به گیاه درمانی منطقی ضروری بوده و ایران ظرفیت مناسبی برای توسعه این عرصه در پزشکی دارد.

کلیدواژه‌ها: فریدونشهر ، طب سنتی، اتنوبوتانی، زبان گرجی.

تاریخ دریافت: دی ۹۴
تاریخ پذیرش: شهریور ۹۵

مقدمه:

سرزمین ایران از هزاران سال پیش خاستگاه عظیم ترین و قدیمی ترین تمدن های باستان بوده است. سومری ها، بابلی ها، ایلامی ها و مادها پیش از هخامنشیان بنیان گذار تمدن بشری امروزی بوده اند. این در حالی است که تمدن های جیرفت و شهر سوخته هم با قدمتی ۵۰۰۰ ساله خود بخشی از تمدن کهن ایران زمین بوده اند. پر واضح است که چنین تمدنی در بخش اعظم خود به نظام بهداشتی- درمانی کار آمد نیازمند داشته است (۱).

دستورالعمل های حمورابی در خصوص پزشکان و یا دست نوشته های سفالی سومری و نگاه پیش گیرانه و سلامت محور اوستا و یا بیمارستان و دانشگاه جندی شاپور اهواز در زمان اخیرتر بنیاد های عمیق طب در تمدن ایرانی را بر دوش دارند (۲). این در حالی است که تاخت و تازهای متعدد نیز نه تنها مردمان این سرزمین را آزرده ساخته بلکه به صورت متناوب منابع مکتوب را از دسترس خارج کرده اند (۳و٤). در چنین شرایطی فرهنگ شفاهی نقش بی بدیلی در انتقال سینه به سینه مفاهیم علمی و فرهنگی ایفا کرده اند که البته در عصر ارتباطات این عملکرد رو به ضعف نهاده و امکان از دست رفتن بخش زیادی از چنین منابعی در تمامی عرصه ها وجود دارد. این امر در زمینه دانش پزشکی و کاربرد سنتی و محلی گیاهان دارویی بیش از سایر عرصه ها احساس می گردد. این در حالی است که فلات داخلی ایران دارای بیش از ۸۰۰۰ گونه گیاهی بوده (۵) و مردمان مناطق مختلف آن با فرهنگ های متنوع برای بسیاری از این گیاهان کاربردهای درمانی متعدد و خاصی را قائل هستند (٦). لذا مطالعات اتنوبوتانی می تواند

* فرد مسئول مکاتبات:behzadz@gmail.com

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ضمن نشان دادن تنوع پوشش گیاهی مناطق، به جمع آوری، طبقه بندی و مستند سازی کاربرد بومی و منطقه ای گیاهان مذکور کمک نموده، راه گشا و راهنمای مطالعات گسترده تر برای محققان باشد. چنان که کشف بسیاری از داروهای مورد استفاده ی امروزی چون وین کریستین، وین بلاستین و..... ریشه در مطالعات اتنوبوتانی داشته اند (۷و۸).

مطالعه حاضر بر آن است تا به بررسی فلوروسیستمیک و اتنوبوتانی شهرستان فریدونشهر پرداخته ضمن جمع آوری گیاهان آن منطقه، کاربردهای بومی و منطقه ای گیاهان مذکور را ضبط و ثبت نماید.

مواد و ورش ها:

تحقیق در مرحله اول با مطالعه کتابخانه ای و در مرحله دوم به روش توصیفی انجام گرفت. با مراجعه به کتب طب سنتی و داروئی و جغرافیائی، به معرفی منطقه فریدونشهر اقدام و ویژگیهای طبیعی منطقه- ویژگیهای مردم شناسی تعیین گردید و در مرحله دوم به جمع آوری گیاهان داروئی مطرح و شناخته شده منطقه اقدام و مشخصات علمی، خانواده، اسم فارسی، اسم گرجی و کاربرد آنها به کمک ۱۵ نفر که بعنوان طبیبان محلی معروف بودند انجام گرفت و در نهایت یک مطالعه تطبیقی روی ۱٦ گیاه داروئی مناطق مختلف فریدونشهر گزارش گردید.

معرفی منطقه

فریدونشهر، مرکز شهرستان فریدونشهر، با پهنه ای حدود ۳ کیلومتر مربع، در غرب استان اصفهان، در ۳۲ درجه و ٥٦ دقیقه و ۱۵ ثانیه پهنای شمالی و ۵۰ درجه و ۷ دقیقه و ۱۵ ثانیه درازای شرقی نسبت به نیمروز گرینویچ و بلندی ۲ هزار و ۵۳۰ متر از سطح دریا قرار دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان فریدن و استان لرستان، از شرق به شهرستان فریدن، از غرب به لرستان و از جنوب به استان چهار محال و بختیاری محدود می باشد. این منطقه در بخش های داخلی رشته کوه های زاگرس واقع شده و اساساً یک منطقه کوهستانی شامل تعدادی زمین های کشاورزی، تپه های کوتاه و دشت های کوچک است. میزان بارندگی سالیانه آن به ۵۷۷ میلی متر بالغ می شود و حداکثر ارتفاع آن ۳٦٦٦ متر از سطح دریا است (بین ۲۳۰۰ تا ۳٦۰۰ متر) (۹).

ویژگیهای طبیعی

فریدونشهر منطقه ای است کوهستانی و ارتفاعات آن عبارت‌انداز : قله شاهون و کوه کلوسه و کوه کمران. کوهستانی ترین منطقه شهرستان ناحیه پشتکوه موگویی است و بعد ناحیه چناررود می باشد. آب وهوای فریدونشهر معتدل کوهستانی است. میانگین دمای سالیانه ۱۰-۱۲ درجه سانتیگراد و کمترین دمای ثبت شده (۲۷-) درجه سانتیگراد بوده است. پراکندگی باران و برف درطول سال دست کم ۸ ماه و ذخیره برف آنها تا شروع بارندگی سال دیگر ادامه می‌یابد. رودخانه ها اغلب دربستری عمیق جریان یافته است که آب آنها به هدر می‌رود و معمولاً به مصرف کشاورزی نمی‌رسد. پوشش گیاهی این ناحیه از استپ و چمنزارهای کوهستانی است (۹).

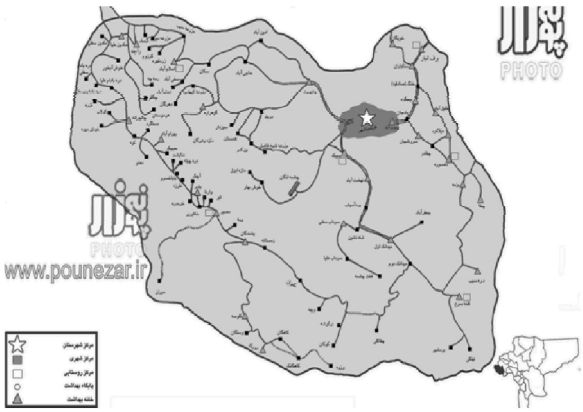

ویژگیهای مردم شناسی

ترکیب جمعیتی شهرستان را پنج قوم : گرجی ، لر ، ترک ، فارس و ارمنی تشکیل می دهند که هر کدام به زبان محلی و مادری خود صحبت می کنند. فریدونشهر بزرگ ترین شهر گرجی نشین ایران به شمار می رود. گرجی ها (به گرجی: ქართველები) (تلفظ: kartvelebi) یک گروه نژادی و ملت بومی قفقاز هستند. گرجی‌ها به زبان مادری خود زبان گرجی سخن می گویند که زبان رسمی کشور گرجستان بوده و با الفبای گرجی نوشته می شود که یکی از چهارده الفبای موجود در جهان می‌باشد (۱۰). به گواه تاریخ و اسناد موجود از گذشته و همچنین نقل قول‌های ریش‌سفیدان و کهنسالان

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

این منطقه، تاکنون هیچ قتلی در این شهر صورت نگرفته و این یک دستاورد بزرگ بوده که کمتر شهری از آن بهره‌مند است. همچنین در شهر فریدونشهر بر اساس گزارشات رسمی واصله از سوی مسئولان انتظامی، بیش از ۹۷ درصد احساس امنیت وجود دارد (۱۱).

بررسی میدانی

در ابتدا گیاهانی از ٦ روستای اطراف جمع آوری شد و کاملا بین چندین کاغذ تحت فشار قرار داده شد که این کاغذ ها برای جلوگیری از کپک زدن هر ۱۲ ساعت تعویض می گردید. سپس گیاهان خشک شده روی صفحات A3 فیکس شدند.

گیاهان جمع آوری شده در تاریخ اواخر فروردین ماه تا اوایل آبان ماه می باشند که معمولا این زمان به گفته ی افراد محلی و طبیب های محلی که با اسم شکسته بند معروفند بهترین زمان برای جمع آوری آنها می باشد زیرا در این زمان بیشترین قدرت(ماده موثره)درمانی را دارند.

یکی از مهمترین مراحل در انجام چنین تحقیقاتی، چگونگی دستیابی به اطلاعات و جمع آوری آن از افراد مطلع و کسانی که توانسته اند به مدت طولانی از این علم استفاده کنند، می باشد.در مطالعه حاضر هرباریوم های گیاهان مورد تحقیق است که به ۱۵ نفراز افراد کهنسال یا افراد مطلع نشان داده شد و اطلاعات مورد نظر با روش مصاحبه جمع آوری گردید. مصاحبه مزبور به زبان محلی گرجی صورت پذیرفت. تمام داده ها و اطلاعات جمع آوری و در نهایت در جدول شماره ۱ ثبت شد.

یافته ها:

در این مطالعه تعداد ۱۲۷ گیاه از ٦ روستای شهرستان فریدونشهر با اسامی "چغیورت" با ارتفاع ۲٦۰۰ متری،"سیبک"با ارتفاع۲۵۳۰ متری،"نهضت آباد" با ارتفاع ۲٦۲۰ متری،"سرداب" با ارتفاع ۲۵۵۰ متری، "میدانک"با ارتفاع ۲۵۷۰ متری و"دربند" با ارتفاع ۲٦۳۰ متری از سطح دریا جمع آوری شد که متعلق به ۳۲ خانواده می باشد، که در این بین خانواده Compositae با ۲۰ گونه ، خانواده Liliaceae با ۱۵ گونه، Umbelliferae با ۱۱ گونه، Papoilionaceae با ۱۰ گونه، Labiatae با ۱۰ گونه و Cruciferae با ۸ گونه دارای بیشترین سهم در این بین هستند که بر اساس اطلاعات به دست آمده گیاهان مذکور عمدتا در درمان بیماری های پوستی و گوارشی توسط افراد بومی مورد استفاده قرار می گرفتند.

جدول شماره ۱: نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، نام گرجی و کاربرد گیاهان

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۱	Acanthalimon Boiss.	Plumbaginaceae	کلاه میر حسن	اگلی	-
۲	Acanthophyllum crassifolium Boiss.	Caryophyllaceae	چوبک بیابانی	قیتل اگلی	تسکین درد، التیام نیش زنبور و حشرات
۳	Achillea L.	Compositae	بومادران	ملیس گودا	کاهش دهنده خونروی ماهیانه و کاهش درد، رفع کننده بواسیر
٤	Achillea wilhelmsii C. Koch	Compositae	بومادران	قیتل ملیس گودا	خلط آور
٥	Acroptilon repens (L.) DC	Compositae	تلخه گیجه	خوربلس گو	سمی
٦	Adonis aestivalis L.	Ranunculaceae	گل خروسک	مملی	تسکین درد
۷	Aethionema spp. R.Br.	Cruciferae	آتشین	دسنخیلی	-

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۸	Agrimonia eupatoria L.	Rosaceae	غافث	گگلی	درمان اسهال
۹	Alcea aucheri (Boiss.) Alef.	Malvaceae	ختمی جنوبی	دوختی	ملین و مسهل قوی
۱۰	Allium Ampeloprasum L. subsp Wendelbo	Liliaceae	تره کوهی	برسا	مصرف خوراکی
۱۱	Allium hirtifolium Boiss.	Liliaceae	موسیر	موسیر	مصرف خوراکی
۱۲	Allium monophyllum Vved.	Liliaceae	پیاز تک برگ	تقیل پوچه	–
۱۳	Allium schoenoprasum L.	Liliaceae	پیاز کوهی	بید موسیرا	مصرف خوراکی
١٤	Alopecurus arundinaceus Poir.	Gramineae	دم روباهی رونده	تیوا	–
۱۵	Alyssum dasycarpum Steph. Ex Willd.	Cruciferae	قدومه میوه کرکی	گپیتربولی	–
١٦	Alyssum persicum Boiss.	Cruciferae	قدومه اصفهانی	ازو	نرم کننده سینه، برطرف کننده سرفه
۱۷	Anemone biflora DC.	Ranunculaceae	آنمون	سیسوا	–
۱۸	Anchusa italica Retz.	Boraginaceae	گاو زبان	پوریس انس گلی	تسکین اعصاب و آرامش بخش
۱۹	Anthemis spp.L.	Compositae	بابونه	گلین نم سه	بابونه در استعمال خارجی روی پوست صورت برای حفاظت از پوست
۲۰	Anthemis austro-iranica Rech.f.,Aell. & Esfand.	Compositae	بابونه جنوبی	سکیل نمس	ضدعفونی کننده و التیام دهنده زخم
۲۱	Arabis nova Vill.	Cruciferae	رشاد گوشک دار	بیلدا	–
۲۲	Astragalus cl eriosphaerus	Papilionaceae	–	خورماسی	–
۲۳	Astragalus susianus Boiss.	Papilionaceae	–	سیتل ششه	–
٢٤	Bellevalia tristis Bornm.	Liliaceae	تمشکین راسوندی	بردس	پیاز به صورت خام استفاده میشود
۲۵	Berberis integerrima Bge.	Umbelliferae	زرشک زر افشانی	زرشک	درمان تب و عطش، مناسب برای زخم معده
٢٦	Bidens bipinnata L.	Compositae	دو دندان دو شانه ای	تگی	موثر بر قلب و عروق
۲۷	Bromus L.	Gramineae	جارو گندمی	تگیس حصیلی	–
۲۸	Bunium cylindricum (Boiss. & Hohen.) Drude	Umbelliferae	زیره استوانه ای	بور مندک	باد شکن ، هضم کننده غذا
۲۹	Cardaria Draba (L.)Desv.	Cruciferae	ازمک	گزل قیتیلی	خاصیت مسهلی، علاج باد معده و روده

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۳۰	Carthamus oxyacantha M. B.	Compositae	گلرنگ زرد	بور اگلی	درمان ضعف ماهیچه، برطرف کننده خال پوستی و جوش غرور جوانی و کچلی
۳۱	Centaurea L.	Compositae	گل گندم	گوندولا	ادرار اور، درمان سرماخوردگی و رفع سرفه
۳۲	Centaurea virgata Lam.	Compositae	گل گندم بوته ای	خربلیس گلی	برای سرما خوردگی ، رفع سرفه وبیماری‌های سینه استفاده می‌شود
۳۳	Ceratocephalus falcata (L.)Pers.	Ranunculaceae	گل آفتاب رو	بیدا	–
۳٤	Chenopodium foliosum(Moench) Aschers.	chenopodiaceae	سلمک توت گنجشکی	میندرول توتی	–
۳۵	Cicer oxyodon Boiss. & Hohen.	Papilionaceae	نخود تیز دندان	پوتا	–
۳٦	Cicer spiroceras Jaub. & Spach	Papilionaceae	نخود کوهی	میندرول نوخودو	–
۳۷	Cichorium intybus L.	Compositae	کاسنی	کاسنی	افزایش نیروی جنسی و افزایش حجم اسپرم در مردان
۳۸	Cirsium bracteosum DC.	Compositae	کنگر برگه دار	قانقال	مصرف خوراکی
۳۹	Colchicum Kotschyi Boiss.	Liliaceae	گل حسرت سفید	زمتریس گلی	–
٤۰	Conium maculatum L.	Umbelliferae	شوکران کبیر	شوکران	بسیار سمی
٤۱	Conringia perfoliata (C. A. Mey.) Busch	Cruciferae	گوش خرگوش گرزی	بادنه	درمان ناراحتی های تنفسی مانند سرفه های مزمن
٤۲	Convolvulus arvensis L.	Convolvulaceae	پیچک صحرائی	اورتکلو	التیام زخم ها
٤۳	Coronilla varia L.	Papilionaceae	یونجه باغی	میندرول یونجه	ملین، مدر بول
٤٤	Cousinia spp. Cass.	Compositae	هزار خار	چاخری چخوری	–
٤۵	Cousinia lasiopis Boiss.	Compositae	هزار خار یخچالی	اخنجلا	–
٤٦	Cruciata taurica (Pallas ex willd.) Ehrend.	Rubiaceae	صلیبی کوهستانی	اوسبی	–
٤۷	Daphne mucronata Royle	Thymelaeceae	برگ بوئی زاگرسی	ژخردل	مانع منعقد شدن شیر می شود.
٤۸	Descurainia sophia (L.) Schur	Cruciferae	خاکشیر ایرانی	خاکشیر	ادرار آور، تب بر، التیام دهنده زخم

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
٤٩	Echinops macrophyllus Boiss. & Hausskn.	Compositae	شکر تیغال کهگیلویه ای	کنگری	سرفه و تسکین اختلالات تنفسی
٥٠	Echinops ritrodes Bunge	Compositae	شکر تیغال غول آسا	عمرتیکه	برطرف‌کننده سرفه و نیز پائین آورنده تب
٥١	Eremopoa persica (Trin.) Roshev. var. songrica	Gramineae		کری	
٥٢	Eremurus spectabilis M. B. subsp. Regelii (Vved.) Wendelbo	Liliaceae	سریش تماشائی تاشکندی	مخل قیتلی	کاربرد چاشنی در ماست
٥٣	Eremurus spectabilis M. B. subsp. Subalbiflorus (Vved.) Wendelbo	Liliaceae	سریش تماشائی سفید	سریش	کاربرد چاشنی در ماست
٥٤	Eryngium Billardieri F. Delaroche	Umbelliferae	زول	زولا	به عنوان پادزهر گیاهی در مارگزیدگی
٥٥	Euphorbia decipiens Bioss. & Buhse	Euphorbiaceae	فرفیون فریبنده	مگله زیانه	ملین قوی
٥٦	Euphorbia helioscopia L.	Euphorbiaceae	شیر سک، فرفیون	مخل زیانه	ملین قوی
٥٧	Ferula gumosa Boiss.	Umbelliferae	قاسنی، باریجه	قاسنی	جهت درمان بواسیر جهت تسکین درد پهلو و کمر
٥٨	Ferula ovina (Boiss.) Boiss.	Umbelliferae	کما	–	قاعده آور خاصیت هضم کننده
٥٩	Ferula persica Willd . Var . Latisecta	Apiaceae	کمای ایرانی برگ پهن	کمه	دفع انگل بدن
٦٠	Ferulago contracta Boiss.& Hausskn.	Umbelliferae	چویل ستونی	جوریس گودی	به عنوان معطر کننده در ظرف محتوای روغن
٦١	Fibigia macrocarpa	Cruciferae	–	اوسبا	–
٦٢	Foeniculum vulgare Miller.	Umbelliferae	رازیانه	سم نمسی	ضد نفخ، افزایش ترشح شیر مادر
٦٣	Fritillaria imperialisl L.	Liliaceae	لاله واژگون	ققچو	سمی بوده و قابل خوردن نیست
٦٤	Fritillaria Reuteri Boiss.	Liliaceae	لاله واژگون حنائی	اکسی	–
٦٥	Fumaria parviflora L.	Fumariaceae	شاه تره گل ریز	شتره	اشتهاآور، ضد جوش
٦٦	Gagea lutead (L.) Ker-Gawl.	Liliaceae	نجم طلائی	گدخیلی	–
٦٧	Geranium kotschyi Boiss.	Geraniaceae	سوزن چوپان شیرازی	سونه بنه	–
٦٨	Geranium tuberosum L.	Geraniaceae	سوزن چوپان غده دار	بی برتی	–
٦٩	Glycyrrhiza glabra L. var. glabra	Papilionaceae	شیرین بیان	زیردقبیلو	در درمان زخمهای دهان و دستگاه گوارشی مفید است. شیرین بیان همچنین مدر و ملیّن است

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۷۰	Grammosciadium platycarpum Boiss. & Hausskn.	Umbelliferae	شوید کوهی	پیاله	تخم شوید را می‌توان برای ناخوشی معده و ضد گاز معده بکار برد.
۷۱	Heliotropium Aucheri DC. Subsp.Aucheri	Boraginaceae	آفتاب پرست بیابانی	دتیس گودی	رفع زگیل
۷۲	Hypecoum pendulum L.	Papaveraceae	زرده شاه تره	ولدوری	–
۷۳	Hypericum perforatum L.	Hypericaceae	گل راعی	میندرول مشاکی	–
۷٤	Hypericum scabrum L.	Hypericaceae	گل راعی دیهمیی	مگری	شادی آور
۷۵	Iris acutiloba C.A.Mey.	Iridaceae	زنبق سفید	گپیتربولی	–
۷٦	Ixiolirion tataricum (Pall.) Herb.	Amoryllidaceae	خیارک	میندرول گیدری	تب بر
۷۷	Kelussia odoratissima Mozaff	Apiaceae	کرفس کوهی	کلوزو	مصرف خوراکی
۷۸	Kochia scoparia (L.) Schrad.	Chenopodiaceae	جاروی قزوینی	خمیلی	–
۷۹	Lathyrus inconspicuus L.	Papilionaceae	خلر راست	تیو تسلا	–
۸۰	Leontice Leontopetalum L. subsp. Leontopetalum	Podophyllaceae	ترب شیر، چشم شیر	–	–
۸۱	Levisticum officinable Koch	Umbelliferae	انجدان	ویریس کلوزو	ریشه انجدان معده را تقویت می‌کند و هضم کننده غذاست
۸۲	Linaria pyramidata (Lam.) Spreng.	Scrophulariaceae	کتانی هرمی	قیتل گلی	ملین و ادرار آور
۸۳	Linum album Ky ex Boiss.	Linacea	کتان سفید	بوردکلو	تهیه روغن
۸٤	Lotus corniculatus L.	Papilionaceae	آهوماش زرد	میندرول اگلی	درمان جوش
۸۵	Malva sylvestris L.	Malvaceae	پنیرک قرمز	چیتیس کوکویا	در درمان سرماخوردگی موثر است
۸٦	Matricaria aurea (Loefl.) Schulta-Bip.	Compositae	بابونه اروپائی زرد	نم سه	نرم کننده پوست
۸۷	Mentha longifolia (L.) Huds.	Labiatae	پونه	بیدنا	کاهش نفخ معده، چاشنی غذا
۸۸	Merndera soboliferum	Liliaceae	–	زاپخولی	–
۸۹	Onopordon heteracanthum C. A. Mey.	Compositae	خار پنبه ناجور خار	توگرزه	درمان کچلی و دردهای پوستی
۹۰	Onosma bulbotrichum DC.	Boraginaceae	زنگوله ای تیغالی	سووا	از برگ به عنوان مسهل، از ریشه برای از بین بردن جوش های صورت
۹۱	Onosma demawendicum H. Riedl	Boraginaceae	زنگوله ای دماوندی	قیتل بیدنا	التیام زخم

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۹۲	Orchis latifolia L.	Orchidaceae	ارکیده	دقیل گلی	–
۹۳	Phlomis Olivieri Benth.	Labiatae	گوش بره	چلمه	–
۹٤	Plantago major L.	Polygonaceae	بارهنگ	برهنگ	و برطرف کننده سرفه وخارش‌های گلو
۹۵	Poa bulbosa L.	Gramineae	چمن پیازک دار	شو خوربلی	–
۹٦	Prangos crossoptera Herrnstadt & Heyn	Apiaceae	جاشیر زاگرسی	چشیر	برای درمان دندان درد
۹۷	Ranunculus aquatilis L.	Ranunculaceae	آلاله	سخلیس شویدی	درمان ناراحتی های پوست، جرب و جوش
۹۸	Ranunculus arvensis L.	Ranunculaceae	آلاله	–	–
۹۹	Ranunculus oxypermus Willd.	Ranunculaceae	آلاله دانه تیز	جالیکا	برای درمان بیماری های پوستی
۱۰۰	Rheum persicum Los.	Polygonaceae	ریواس دنائی	ژولا	جهت هضم غذا، مصرف خوراکی
۱۰۱	Rosa foetida Herrm.	Rosaceae	نسترن زرد	اسگیلی	مصرف خوراکی
۱۰۲	Rubia albicaulis Boiss.	Rubiaceae	روناس اصفهانی	سمیند مشگی	اشتها آور، افزایش ترشح شیر، از بین برنده تورم
۱۰۳	Rumex ponticus E.H.L. Krause	Polygonaceae	ترشک بختیاری	خولو	مصرف خوراکی، درمان تاول های ناشی از گزش حیوانات سمی
۱۰٤	Salvia hydrangea DC.	Labiatae	مریم گلی تماشایی	سنوری	ضد نفخ و تسکین
۱۰۵	Salvia nemorosa L.	Labiatae	مریم گلی مزرعه روی	اگلینی	–
۱۰٦	Sanguisorba minor Scop.	Rosaceae	توت روباهی	بیدا خه	درمان بواسیر
۱۰۷	Scariola orientalis (Boiss.) Sojak	Compositae	گاو چاق کن	سوسخی	مدر، آرام بخش
۱۰۸	Scutellaria spp.L.	Labiatae	قاشقک	اگلین اورسی	کاهش التهاب
۱۰۹	Sideritis comosa L.	Labiatae	–	بشندی	–
۱۱۰	Sideritis Montana L.	Labiatae	–	بید چلما	–
۱۱۱	Silene erysimifolia Stapf	Caryophyllaceae	سیلین یالفانی	–	–
۱۱۲	Sophra alopecuroides L.	Papilionaceae	تلخ بیان	بور سره	ضد عفونی کننده
۱۱۳	Stachys kurdica Boiss.& Hehen.	Labiatae	سنبله کردی	گورگلی	–
۱۱٤	Stachys lavandulifolia Vahl	Labiatae	چای کوهی	میندرول چایی	آرامش بخش
۱۱۵	Stipa holeacleriana	Gramineae	استپی	سخ نی	–
۱۱٦	Thymus spp.L.	Labiatae	آویشن	اورسی	ضد نفخ و دل درد

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد
۱۱۷	Tragopogon buphthalmoides (DC.) boiss.	Compositae	شنگ ایرانی ، شنگ چشم گاوی	پم پره	آب ریشه خام شنگ زگیل را از بین می‌برد.
۱۱۸	Trichodesma R. Br.	Boraginaceae	فانوس آبی	زورا	–
۱۱۹	Tulipa biflora Pall.	Liliaceae	لاله هفت رنگ	اکس سمی	–
۱۲۰	Tulipa stylosa Stapf	Liliaceae	لاله آتشین	کویس سخرو	–
۱۲۱	Turgenia latifolia (L.) Hoffm.	Umbelliferae	گیس چسبک	بیرگا	–
۱۲۲	Vaccaria grandiflora (Fisch. Ex Dc.) Jaub. & Spach	Caryophyllaceae	صابونک	–	–
۱۲۳	Vaccaria oxyodonta Boiss.	Caryphylaceae	صابونک دندانه زرد	ویریس گودی	–
۱۲٤	Varthemia persica DC	Compositae	عطر سنگ	بتقره	تقویت دستگاه هضم
۱۲۵	Veronica biloba Schreb.	Scrophulariaceae	سیزاب دولوبه	تترس گلی	درمان سردرد، آرام بخش
۱۲٦	Vicia variabilis Freyn & Sint.	Papilionaceae	ماشک گوناگون	مشاکی	–
۱۲۷	Zingeria trichopoda (Boiss.)	Gramineae	موئین چمن	نپه	–

بحث و نتیجه گیری:

در این مطالعه گیاهان جمع آوری شده متعلق به ۳۲ خانواده می باشد، که در این بین خانواده Compositae با ۲۰ گونه ، خانواده Liliaceae با ۱۵ گونه و Umbelliferae با ۱۱ گونه دارای بیشترین سهم هستند. در مطالعات مشابه در شهر بابل ۹۹ گونه گیاهی جمع آوری شد که متعلق به ٦٦ خانواده بودند که در این بین خانواده های Asteraceae، Rosaceae و Lamiaceae بیشترین سهم را دارا بودند (۱۲). همچنین در تحقیقی دیگر در استان کهگیلویه و بویر احمد تعداد ۷۰ گونه گیاهی جمع آوری شد که در این بین خانواده Labiatae با ۱۱ و Umbelliferae با ۹ گونه گیاهی بیشترین سهم را به خود اختصاص دادند(۱۳). که این امر نشانه تنوع خوب پوشش گیاهی منطقه فریدونشهر و شرایط مساعد ویژه رویش گونه های مذکور می باشد.

مقایسه کاربرد های گیاهان دارویی در منطقه فریدونشهر حاکی از آن است که بیشترین مصرف دارویی برای درمان بیماری های گوارشی با فراوانی ۲۲ گیاه و سپس درمان بیماری های پوستی با ۲۰ گیاه و درمان سرماخوردگی با ۱۲ گیاه است. کاربرد گیاهان در این منطقه در برخی از موارد با کاربرد مرسوم و گزارش شده در سایر مناطق ایران و یا منابع طب سنتی متفاوت است که در جدول شماره ۲ آورده شده است.

جدول شماره ۲: مقایسه کاربرد گیاهان دارویی در منطقه فریدونشهر با سایر مناطق

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد در منطقه فریدونشهر	کاربرد در سایر مناطق یا منابع طب سنتی
۱	Achillea wilhelmsii C. Koch	Compositae	بومادران	قیتل ملیس گودا	خلط آور	ضد عفونی کننده و آرامبخش درد معده(۲۱)

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

ردیف	اسم علمی	خانواده	اسم فارسی	اسم گرجی	کاربرد در منطقه فریدونشهر	کاربرد در سایر مناطق یا منابع طب سنتی
۲	Alcea aucheri (Boiss.) Alef.	Malvaceae	ختمی جنوبی	دوختی	ملین و مسهل قوی	کاهش دهنده ریزش مو (١٤)
۳	Anthemis austro-iranica Rech.f.,Aell. & Esfand.	Compositae	بابونه جنوبی	سکیل نمس	ضدعفونی کننده و التیام دهنده زخم	کاهش دهنده درد های قاعدگی(١٤)
٤	Berberis integerrima Bge.	Umbelliferae	زرشک زر افشانی	زرشک	درمان تب و عطش، مناسب برای زخم معده	پایین آورنده قند خون (١٥)
٥	Cichorium intybus L.	Compositae	کاسنی	کاسنی	افزایش نیروی جنسی و افزایش حجم اسپرم در مردان	درد مفاصل و درد معده (١٦)
٦	Daphne mucronata Royle	Thymelaeceae	برگ بوئی زاگرسی	ژخردل	مانع منعقد شدن شیر می شود.	ضد کوفتگی و خون مردگی(١٣)
۷	Eryngium Billardieri F. Delaroche	Umbelliferae	زول	زولا	به عنوان پادزهر گیاهی در مارگزیدگی	تقویت بدن و ضد یبوست (١٣)
۸	Euphorbia helioscopia L.	Euphorbiaceae	شیر سک، فرفیون	مخل زیانه	ملین قوی	ضد زگیل (١٤)
۹	Ferula gumosa Boiss.	Umbelliferae	قاسنی، باریجه	قاسنی	جهت درمان بواسیر جهت تسکین درد پهلو و کمر	اشتها آور و ضد آلرژی (١٥)
۱۰	Ferula persica Willd . Var . Latisecta	Apiaceae	کمای ایرانی برگ پهن	کمه	دفع انگل بدن	ملین و ضد سرفه (١٧)
۱۱	Glycyrrhiza glabra L. var. glabra	Papilionaceae	شیرین بیان	زیردقبیلو	در درمان زخمهای دهان و دستگاه گوارشی مفید است. شیرین بیان همچنین مدر و ملیّن است	خلط آور و افزاینده فشار خون (٢١)
۱۲	Ixiolirion tataricum (Pall.) Herb.	Amoryllidaceae	خیارک	میندرول گیدری	تب بر	درمان سر درد و تقویت اعصاب (١٨)
۱۳	Malva sylvestris L.	Malvaceae	پنیرک قرمز	چیتیس کوکویا	در درمان سرماخوردگی موثر است	ملین و درمان ضخم معده (١٥)
١٤	Mentha longifolia (L.) Huds.	Labiatae	پونه	بیدنا	کاهش نفخ معده، چاشنی غذا	ضد گرما زدگی (١٤)
١٥	Stachys lavandulifolia Vahl	Labiatae	چای کوهی	میندرول چایی	آرامش بخش	درمان سرما خوردگی و قولنج (١٥)
١٦	Thymus spp.L.	Labiatae	آویشن	اورسی	ضد نفخ و دل درد	ضد سرفه (١٦)

کاربردهای متنوع و خاص برای این گیاهان می تواند فتح باب جدیدی در بررسی های فارماکولوژیک و بالینی گیاهان مزبور باشد و تاکید دیگری بر اهمیت ثبت و ضبط اطلاعات مردمان مناطق مختلف ایران که گنجینه ای است از تجارب زیستن هزاران ساله در فلات ایران (١٩و ٢٠) و زنگ هشداری است که اگر این تجارب به صورت مستند و مکتوب جمع آوری نگردد به راحتی در طوفان عصر انفجار اطلاعات و رسانه به فراموشی سپرده گردد.

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

References:

۱ . الگود، سیریل: تاریخ پزشکی ایران و سرزمین خلافت شرق. ترجمه فرقانی، باهر. انتشارات امیر کبیر، تهران ، ۱۳۸٦.

2. Pourahmad J. History of Medical Sciences in Iran. Iranian J Pharma Res 2008; 7 (2): 93-99..

۳ . زرین کوب، عبدالحسین: دو قرن سکوت. انتشارات سخن، تهران، ۱۳۷۸.

٤ . نجم آبادی، محمود: تارخ طب در ایران پس از اسلام. ج ۲، انتشارات دانشگاه تهران، تهران ، ۱۳٦٦.

5. Ghahreman A. Attar F. Biodiversity of plant species in Iran. Vol 1. Tehran: Tehran University Publications., 1379.

6. Ahvazi M, Khalighi-Sigaroodi F, Charkhchiyan MM, Mojab F, Mozaffarian VA., Zakeri H. Introduction of medicinal plants species with the most traditional usage in Alamut region. Iran J Pharm Res. 2012; 11(1):185-194.

7. Moudi M, Go R, Yien CY, Nazre M. Vinca Alkaloids. Int J Prev Med. 2013; 4(11):1231–1235.

8. Himes RH, Kersey RN, Heller-Bettinger I, Samson FE. Action of the vinca alkaloids vincristine, vinblastine and desacetyl vinblastine amide on microtubules in vitro. Cancer Res 1976; 36(10): 3798-3802.

۹ . شفقی، سیروس: جغرافیای اصفهان، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان، ص ٤۳۰، ۱۳۵۳.

۱۰ . گوگونانی، سعید؛ آخوره علیا خلف، قهستجان: پیشینه تاریخی، جغرافیائی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی فریدونشهر تا انقلاب اسلامی. سعید گوگونانی، تهران ، صص: ٤۰-۲۰، ۱۳۹۳.

11. Fars news agency [Internet]. [cited 2015 April 24]. Avalibale from: http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13940131000009

۱۲ . ذوالفقاری، بهزاد؛ صدقی، مسعود؛ تیری، ایمان؛ یوسفعلی تبار، مقداد. جمع آوری ، شناسایی و بررسی مصارف سنتی منتخبی از گیاهان شهر بابل. مجله طب سنتی اسلام و ایران: ۱۳۹۱، سال سوم، شماره اول، صص: ۱۲٤-۱۱۳.

۱۳ . فیروزه، محمد رحیم؛ حشمتی، غلامعلی؛ بارانی، حسین. جمع آوری و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان استان کهگیلویه و بویر احمد، مجله طب سنتی اسلام و ایران: ۱۳۹۳سال پنجم، شماره دوم ، صص: ۱۳۹-۱۳۱.

14. Dolatkhahi M, Dolatkhahi A, Bagher Nejad J. Ethnobotanical study of medicinal plants used in Arjan – Parishan protected area in Fars Province of Iran. Avicenna J Phytomed 2014; 4(6): 402-412.

15. Amiri MS, Joharchi MR. Ethnobotanical investigation of traditional medicinal plants commercialized in the markets of Mashhad, Iran. Avicenna J Phytomed 2013; 3(3):254-271.

16. Mardaninejad Sh, Janghorban M, Vazirpour M. Collection and identification of medicinal plants used by the indigenous people of Mobarakeh (Isfahan), southwestern Iran. J Herbal Drugs 2013; 4(1):23-32.

۱۷ . شریفی فر، فریبا؛ محرم خانی، محمدرضا؛ معطر، فریبر؛ باباخانلو، پرویز؛خدامی مجتبی: مطالعه اتنوبوتانی برخی از گیاهان دارویی ناحیه کوه چوپار استان کرمان. مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان: ۱۳۹۲، دوره بیست و یکم، شماره ۱، صص: ۵۱-۳۷.

۱۸ . دولتخواهی، مهدی؛ نبی پور، ایرج: بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی حوزه آبریز شمال شرقی خلیج فارس. فصلنامه گیاهان دارویی: ۱۳۹۳، دوره دوم، شماره مسلسل پنجاهم، صص: ۱٤۳-۱۲۹.

19. Qureshi R و Ghufran M, Gilani S, Sultana K, Ashraf M. Ethnobotanical studies of selected medicinal plants of Sudhan Gali and Ganga chotti hills, district bagh, Azad Kashmir. Pak J Bot 2007; 39(7): 2275-2283.

20. Muhammad H, Sumera Khan A, Ajab M. Ethnopharmacology, indigenous collection and preservation techniques of some frequently used Medicinal plants of utror and gabral, district swat, Pakistan. Afr J Trad CAM 2006; 3(2):57-73.

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]

۲۱ . مهربانی، میترا؛ مهدوی میمند، زهرا؛ میرتاج الدینی، منصور: بررسی و جمع آوری منتخبی از گیاهان شهرستان بافت (استان کرمان) و بررسی مصارف سنتی آن. مجله طب سنتی اسلام و ایران: ۱۳۹۲، سال چهارم، شماره سوم، صص ۲۸۵-۲۷۵.

[Downloaded from jiitm.ir on 2025-07-04]